

УДК 330.1: 339.9 — 047.52

Дейнека Т. А., к.е.н., доцент, здобувач ступеню доктора економічних наук кафедри політичної економії обліково-економічних факультетів ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ПОЛІТЕКОНОМІЧНИЙ ПОГЛЯД НА ДИНАМІЗАЦІЮ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА РОЗВ'ЯЗАННЯ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ

Deyneka T.A., Ph.D., Associate Professor applicant for a degree of Doctor of Economics of the chair of Political Economics of Accounting and Economics Departments of SHEE «Vadym Hetman Kyiv National Economic University»,

POLITICOECONOMIC VIEW ON DYNAMISATION OF WORLD ECONOMY IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION AND SOLVING OF CONTRADICTIONS

Анотація. Досліджено процес динамізації світової економіки з урахуванням її суперечливої сутності. З'ясовано, що процеси руху суперечностей істотно підсилюються глобалізацією. Це зумовлює відповідну динамізацію світової економічної системи через виникнення протиріч детермінізму, взаємозв'язку та, безпосередньо, протиріч розвитку.

Annotation. The processes of dynamisation of world economy taking into account its contradictory nature is researched. It was identified that the processes of contradictions movement are enhanced by globalization. This stimulates dynamisation of world economy system through appearance of contradictions of determinism, interconnection and contradictions of development.

Ключові слова: суперечність, світова економіка, глобалізація, динамізація.

Key words: contradictions, global economy, globalization, dynamisation.

Постановка проблеми. Дослідження сутності сучасного світового господарства інакше як у контексті динамізації неможливе. Під динамізацією світової економіки ми розуміємо прискорення її змін, що відбуваються нині під впливом низки чинників, агрегованих глобалізацією, яка, в свою чергу, є складним системним явищем і розглядається в русі. Світова економіка є продуктом цивілізаційного розвитку, що функціонує та розвивається як цілісність; «живе» за законами системи. Досягнутий нею стан (сформована мережа міжнародних економічних відносин між країнами, зовнішньоекономічних зв'язків між первинними суб'єктами бізнесу, існування інститутів, які забезпечують порядок і збереження системної цілісності, тощо) — це результат безперервного виникнення різних економічних, соціальних, політичних та інших явищ. При цьому перехід від одного з таких станів до іншого супроводжується розв'язанням суперечностей, оскільки кожного разу відбувається трансформація соціально-економічної системи.

Особливим явищем сучасності є глобалізація. Вона визначає загальну картину господарського утворення світу (так би мовити сучасний «формат» його існування) та одночасно — основний напрям, за яким у подальшому рухатиметься світова економічна система. Відповідно виникають суперечності, які специфіковані умовами глобалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на особливу актуальність проблем, пов'язаних з розвитком світової економіки (однієї з найважливіших складових системи мегасоціуму) та глобалізації, відповідні науково-практичні дослідження є надзвичайно активними. Фундаментальні розробки за цією проблематикою належать, зокрема, таким вітчизняним науковцям, як: А. Гальчинський, В. Геєць, Ю. Зайцев, Д. Лук'яненко, А. Поручник, В. Савчук, Я. Столярчук та ін.

Невирішені складові загальної проблематики. До теперішнього часу в наукових публікаціях і звітах міжнародних організацій найбільш повно представлено дослідження процесів світової економіки та глобалізації у відображенні існуючої емпірики. Проте їх сутність охоплена науковим аналізом значно менше; недостатньо вивченою залишається також сутність взаємозв'язку між ними. З огляду на це, зростає потреба у дослідженні динамізації світової економіки на рівні політекономічного аналізу. Теорія та методологія сучасної політичної економії дозволили дослідити обидва явища (світову економіку та глобалізацію), взяті у їх розвитку на основі пізнання внутрішньо властивих їм суперечностей.

Формулювання цілей статті. Метою публікації є дослідження суперечностей процесу динамізації світової економіки, що розглядається як тренд зумовлений глобалізацією.

Виклад основного матеріалу дослідження. Змістовно-логічна послідовність аналізу сутності світової економіки у визначенні чинників її динамізації, що відбувається під впливом глобалізації, вибудована нами так: чинники глобалізації (кофактори¹) — процес глобалізації (безпосередньо чинник розвитку світової економіки) — розвиток мегаекономічної (планетарної) системи. Такий підхід дозволив угрупувати та проаналізувати відповідно до мети дослідження суперечності а) детермінізму, б) взаємозв'язку та в) розвитку, що забезпечило системне сприйняття сутності сучасної світової економіки. Суперечливість процесу динамізації зумовлена, передусім, його багатофакторністю, а також, наслідковим чином, складноутвореністю планетарної економіки, що властива їй іманентно.

Суперечності детермінізму. Економічний розвиток суспільства є, передусім, детермінованим процесом. В основі його розуміння знаходиться причинність. Технологічні, інституційні, політичні, соціогуманітарні та інші чинники глобалізації вже на цьому (вихідному) етапі динаміки формують особливим чином спрямований вид зв'язку: зв'язок станів протікання глобалізаційних процесів і послідовних змін міжнародної економічної системи. Факторний вплив робить процес глобалізаційно зумовленого утворення сучасної міжнародної економіки незворотнім і продукує нову якість системи. Фактично йдеться про те, що принцип детермінації забезпечує основні ознаки розвитку світової економіки.

Світова економіка — складне явище. Причиною розвитку міжнародної економічної системи є, по-перше, безпосередньо її внутрішня природа; по-друге, — причини, які походять з іншого явища (з глобалізації).

Стосовно першого, підґрунтям для наших суджень слугує концептуальне бачення сутності сучасних процесів А. Гальчинським [5, с. 15]. Науковцем спродукована визначальна теза про те, що до оцінки міжсистемних трансформацій потрібно підходити з урахуванням змін канонічної моделі причинно-наслідкових взаємозалежностей; змін «концептуальної визначеності економічних законів, які у своїй основі відображають універсальність причинно-наслідкових зв'язків». Альтернативою універсальним причинно-наслідковим детермінантам не є недетермінізм загалом. Йдеться про інше — про заперечення загальних визначень причинності. Утворення світової економіки ми бачимо саме так, як про це пише А. Гальчинський, — як синергетичну (дисипативну за своєю структурою) систему, якій притаманна самопричинність.

Другий аспект розгляду причинно-наслідкового зв'язку динаміки світової економіки, визначається тим, що до чинників самопричинності та саморозвитку, які походять від внутрішньої природи світової економічної системи, додається зовнішній вплив глобалізації. Очевидно, що такі причини асиметричні як зумовлюючі та наслідкові. До того ж, кожна їх множина — і тих, що відносяться до явища глобалізації і тих, що відносяться до явища світової економіки — є внутрішньо суперечливою. Складні причинно-наслідкові ланцюжки утворюються на основі

¹ Кофактор від лат. *co* (*cum*) — разом і *factor* — що робить; у нашому контексті чинникові ресурси, або чинники чинника розвитку світової економіки.

неперервного процесу виникнення та розв'язання суперечностей. У рамках реалізації процесів відтворення суперечностей, вони стають підґрунтям динамізації світової економіки.

При цьому урахування потребує те, що зумовлюючи динаміку системи та виступаючи джерелом розвитку, суперечності можуть проявляти вплив не тільки у вигляді упорядкування руху міжнародних економічних процесів, а також у вигляді спричинення хаотичності. Про це наочно свідчить той факт, що глобалізація не забезпечує поступального та стійкого розвитку світового господарства. Реальність розвитку глобалізованої економіки полягає в її тотальній (глобальній) циклічності; у виникненні економічних криз, які охоплюють фактично всі сфери суспільного життя.

Суперечності взаємозв'язку. Світова економіка відповідає всім ознакам системи, тому методологічно розгляд її змін у динаміці повинен виходити з розуміння сукупності взаємодіючих частин (підсистем, елементів), що пов'язані між собою та утворюють, таким чином, певний комплекс — складну вірогіднісну динамічну соціально-економічну систему із повним відтворювальним циклом. Цей ракурс аналізу дозволяє поглиблено вивчити сутність світової економіки, оскільки в процесі взаємодії частин виявляються їх властивості; системні зв'язки зумовлюють закономірності розвитку планетарного господарства.

Світове господарство, яке поступально досягло сучасного стану, формується нині за опосередкування процесів глобальної залежності. Йдеться передусім про наростання взаємозалежності країн світу та народів.

Поява нових зв'язків і руйнація тих, що існували до цього є невід'ємною умовою формування нової якості світової економічної системи. Розглядаючи світову економіку в аспекті чинників, що визначають її динамізацію, потрібно зауважити, що відбувається це за виникнення і розв'язання суперечностей, які по-суті стосуються власне утворення нової мережі зв'язків, але дістають найбільш наочного прояву у відносинах. Отже, реалізація зв'язків опосередковується відносинами, що фактично визначає особливості взаємозалежності елементів системи, її зміст.

Міжнародні відносини (які включають також економічні) у їх розвиткові були концептуально представлені К. Уолтцем [6]. Важливо те, що теорія міжнародних відносин К. Уолтца ґрунтуються на розумінні системи як сукупності взаємодіючих елементів. Значущими також є дослідження динаміки системи в рамках синергетики (Г. Хакен [7] та ін.) та зокрема в межах концепції хаосу та порядку.

У такому контексті питання суперечностей взаємозв'язку, які процесуально відбуваються в рамках світової економічної системи, переходить у площину науково-практичного аналізу інтеграційних процесів. З одного боку, активність інтеграційних процесів, до яких долучається все більше країн світу, свідчить про об'єктивну необхідність об'єднання, що зумовлено ініціативою її учасників. Синергетичний ефект взаємодії дійсно здатний забезпечувати сприятливий вплив на економіку та політику окремо взятої держави-учасниці світових інтеграційних процесів. В умовах глобалізації високий рівень розвитку економіки певної країни та її активність у процесах інтернаціоналізації вже не є достатніми. За допомогою наднаціонального механізму економічної інтеграції інтереси країн реалізуються краще, навіть інтереси країн-економічних лідерів. Однак, з іншого боку, в ході інтеграційних процесів завжди виразно виявляється розбіжність економічних станів, що досягнуті різними країнами, їх міжнародні та політичні статуси; наочними стають внутрішні суперечності розвитку країн, зовнішні загрози нормальному функціонуванню господарського механізму, суверенітету, системі духовних цінностей тощо. Це так би мовити «тягар», який для кожної з країн має свою «вагу».

Прикладом може слугувати будь-яке об'єднання країн: Європейський Союз (ЄС), Північноамериканська зона вільної торгівлі (НАФТА), Азійсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС) та ін. Розгляд інтеграційних утворень як складових світової економіки дає можливість стверджувати, що будучи частинами єдиної синергетичної системи та існуючи як певна цілісність, будь-яке з них є нері-

вноважним і динамічним; їх розвиток визначають постійно діючі процеси виникнення та розв'язання суперечностей. З одного боку, міжурядове співробітництво зумовлено об'єктивністю потреби у розвитку економіки і суспільства, проте з іншого, пріоритетом уряду кожної з країн є утримання влади. Конфлікти та співпраця є результатами взаємодії країн-учасниць інтеграційного процесу.

Пояснення суперечностей взаємозв'язку в умовах динамізації, що породжена глобалізацією ми знаходимо в дослідженнях Л. Євстигнєєвої та Р. Євстигнєєва [8, с. 52—53]¹. Ієрархію та системну єдність забезпечує одночасна дія як сил відштовхування, так і сил тяжіння. Сили відштовхування належать динамічному потенціалу в традиційному значенні цього терміну, який характеризує економічне зростання. В країнах об'єднання названі процеси виявляються через показники динаміки сукупного ВВП, рівня капіталомісткості та працемісткості. За термінологією Л. Євстигнєєвої та Р. Євстигнєєва — це «кінетична енергія» певної інтеграційної структури, яка відображає у стані функціонування останньої, результат кооперації. Сили тяжіння відносяться до «потенціальної соціально-економічної енергії». Вона реалізується як послідовне перетворення форм капіталу (фінансовий — грошовий — виробничий — соціальний), що визначає основу ієрархії. На цьому етапі кооперація передбачає послідовну зміну не лише базових для кожного утворення функціональних форм сумісно-розділеного² капіталу, але й стратегічних типів економічного зростання. Сили відштовхування і тяжіння не перебувають у контрпозиції відносно один одного. Проте при перетворенні «кінетичної енергії» (сил відштовхування) на «потенціальну» (сил тяжіння) зміст названих вище конструктивних властивостей динамічного потенціалу суттєво змінюється та поглиблюється.

Суперечності розвитку. Розвиток відбувається в результаті накопичувального ефекту. Це особливий зв'язок станів, що має певну спрямованість, але позитивна векторна динаміка не обов'язково приводить до утворення нової якості життя людства. Зростання ВВП на душу населення дійсно стало у XX—XXI ст. однією з основних індикативних ознак добробуту людей у різних країнах, зважаючи на те, що коли економіка зростає, з'являються нові робочі місця, інвестиції дають високу віддачу тощо. Проте суперечність полягає у тому, що в умовах прагнення суспільства постійно продукувати та накопичувати багатство, порушується розвиток природних екосистем та поступово формується дефіцит ресурсів відносно обсягів виробництва, що зростають випереджаючими темпами.

Суперечність, пов'язана з проблемою економічного зростання має також інший аспект — формування суспільства споживання³, яке, на думку науковців, за всіма ознаками можна вважати глобальним [9, с. 55]. Дійсно, обопільно зумовлені процеси, якими є економічне зростання та консьюмерізм⁴, чітко забезпечують дію господарського механізму: постійна необхідність появи на ринку все більш удосконалених товарів і послуг, по-перше, стимулює виробників (веде до збільшення пропозиції та сприяє ефективній конкуренції), по-друге, — споживачів (зумовлює потребу більше заробляти, а отже, набувати для цього освіту, професію, кваліфікацію). Однак, втрати суспільства від цього можуть виявитись значно більшими. За названих умов набуття суб'єктом нових знань і вмінь, розвиток особистих талантів не походить від потреби у інтелектуальному збагаченні людини, а переслідує ціль збільшення матеріального статку. Всі ці набуття індивіда (потенційного покупця) є лише інструментом для збільшення споживання. В такому суспільстві бажання людей, їх цінності, норми поведінки, інтереси формуються викривлено. Під впливом

¹ Автори використовували свою ідею для досліджень економіки та розглядали за її допомогою спеціалізовані ринки всередині ринкової ієрархії. Проте ми вважаємо доцільним застосувати описану ними методологію до з'ясування сутності світової економіки у визначенні чинників динамізації процесу глобалізації.

² Термін введено А. Грищенком, який науково обґрунтував теорію сумісно-розділених відносин та описав відповідний феномен.

³ У науковий обіг термін увів Е. Фромм у 20-х роках XX ст.

⁴ У наш час цей термін фактично є змістовним аналогом поняттям «надмірне споживання», «споживацтво».

норм, які затвердились у суспільстві споживання, моральні принципи нерідко заперечують необхідність всебічного інтелектуального та духовного розвитку особистості. Як зазначають аналітики [10, с. 7], не в останню чергу це відбувається ще й тому, що реалізація названої моделі поведінки людей спрощує маніпулювання їх свідомістю.

Отже, економіка, заснована на безперервному зростанні споживання, екологічно нестійка, соціально суперечлива та економічно нестабільна [9, с. 187]. Одну з основних причин цього ми вбачаємо в тому, що такий тип світової економічної системи іманентно короткотерміновий. В умовах суспільства споживання поточне задоволення потреб (короткотерміновий імператив) є більш значущим, ніж пріоритет довгострокових цілей соціального розвитку.

Звісно, короткі взаємодії, згідно з теорією хаосу, «гасяться», але до цього вони продукують довгі взаємодії; останні ж можуть бути принципово різними. Йдеться про те, що при розв'язанні суперечності існує можливість двох сценаріїв. Перший приведе до руху за деградаційною спіраллю — від нинішнього стану суспільства споживання (економіка якого зростає в умовах вичерпних ресурсів) до планетарних катастроф. Другий сценарій розвитку подій означає можливість руху за спіраллю прогресивного економічного розвитку — від нинішнього зазначеного стану до постіндустріального суспільства (економічну сутність якого визначає невичерпний ресурс — знання та інтелект людини).

Висновки та перспективи подальших розвідок за темою дослідження. Політекономічний аналіз показав, що сутність сучасної світової економіки суперечлива. Процеси руху суперечностей істотно підсилюються глобалізацією, що зумовлює відповідну динамізацію системи, якою є світова економіка; при цьому виникають протиріччя детермінізму, взаємозв'язку та, безпосередньо, її розвитку. Сучасний стан світової економіки є результатом великої кількості трансформацій, яких зазнало людство на різних етапах своєї історії. Еволюційний шлях світової економіки утворює особливий предмет дослідження в контексті виявлення суперечностей і є напрямом наших подальших досліджень.

Література

1. Глобальное экономическое развитие: тенденции, асимметрии, регулирование / [Лукьяненко Д., Колесов В., Колот А. и др.] ; под ред. Д. Лукьяненко, А. Поручника, В. Колесова. — К. : ГВУЗ КНЕУ имени Вадима Гетьмана, 2013. — 466 с.
2. Геец В. В основу — социал-демократическое устройство общества / В. Геец // Мир перемен. — 2013. — Спец. выпуск. — С. 102—105.
3. Савчук В. С. Международная или глобальная политическая экономия / В. С. Савчук // Вопросы политической экономии. — 2012. — № 1 (2). — С. 126—134.
4. Зайцев Ю. К. Современная политическая экономия как наука: потребность, архитекtonика предмета и методология исследования / Ю. К. Зайцев // Вопросы политической экономии. — 2012. — № 1 (2). — С. 53—64.
5. Гальчинський А. С. Економічний розвиток: методологія оновленої парадигми / А. С. Гальчинський // Економіка України. — 2012. — № 5 (606). — С. 4—17.
6. Waltz K. Theory of International Politics [Електронний ресурс] / K. Waltz. — Режим доступу : <http://ru.scribd.com/doc/40007016/Kenneth-Waltz-Theory-of-International-Politics>
7. Хакен Г. Тайны природы. Синергетика: учение о взаимодействии / Г. Хакен. — М. — Ижевск : Институт компьютерных исследований, 2003. — 320 с.
8. Евстигнеева Л. П. Экономика как синергетическая система / Л. П. Евстигнеева, Р. Н. Евстигнеев. — М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. — 272 с.
9. Джексон Т. Процветании без роста. Экономика для планеты с ограниченными ресурсами / Т. Джексон; пер. с англ. — М. : АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2013. — 304 с.
10. Крах общества потребления [текст] // Планета. — 2014. — № 3 (107). — С. 4—11.

Reference

1. Lukyanenko, D., Kolesov, V., Kolot, A., Stolyarchuk, Ya. *Globalnoe ekonomicheskoe razvitie: endentsii, asimetrii, regulirovanie* [Global economic development trends, asymmetry, regulation]. — Kyiv: KNEU, 2013. — 466 p.
2. Geets, V. *Mir peremen*, 2013, no. speth. vypusk, pp. 102—105.
3. Savchuk, V. S. *Voprosy politicheskoy ekonomii*, 2012, no. 1 (2), pp. 126—134.
4. Zaytsev U. K. *Voprosy politicheskoy ekonomii*, 2012, no. 1 (2), pp. 53—64.
5. Galchinskiy A. *Ekonomika Ukrainy*, 2012, no. 5 (606), pp. 4—17.
6. Waltz K. *Theory of International Politics*. Available at: <http://ru.scribd.com/doc/40007016/-Kenneth-Waltz-Theory-of-International-Politics> (accessed 19 November 2014)
7. Kxaken, G. *Tayny prirody. Sbnergetyka: uchenie o vzaimodeystvii* [Erfolgsgeheimnisse der Natur. Synergetik: Die Lehre vom Zusammenwirken]. — Moscow — Izhevsk: Institut kompyutornykh issledovaniy, 2003. — 320 p.
8. Evstegneeva, L. P., Evstegneev, R. N. *Ekonomika kak sinergeticheskaya sistema* [Economy as a synergetic system]. Moscow: Knizhnyi dom «LIBROKOM», 2012, 272.
9. Dzhekson T. *Protsvetanie bez rosta. Ekonomika dlya planety s ogranichenymi resursami* [Prosperity without growth. Prosperity without Growth: Economics for a Finite Planet]. Moscow: ACT-PRESS KNIGA, 2013, 304.
10. *Planeta*, 2014, no. 3 (107), pp. 4—11.

УДК 658: 33

Пономаренко Т.В., к.е.н., доц. кафедри обліку та фінансів Міжнародного науково-технічного університету імені академіка Юрія Бугая

ТИПОЛОГІЗАЦІЯ ПІДХОДІВ ДО ТРАКТУВАННЯ СУТНОСТІ КАТЕГОРІЇ «ЕКОНОМІЧНА СТІЙКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА»

Ponomarenko T.V., PhD (Economics), associate professor of enterprises Accounting and Finance International Science and Technical University named after Yuriya Bygaya

TPOLOGY APPROACH TO INTERPRETING THE ESSENCE OF THE NOTION «ECONOMIC STABILITY ENTERPRISE»

Анотація. Узагальнено та впорядковано науковий доробок до змістовного наповнення категорії «економічна стійкість підприємства». Акцентовану увагу на ключових детермінантах формування стійкості. Критично проаналізовано основні положення кожного ідентифікованого підходу.

Annotation. Generalized and systematized scientific contributions to the content of the categories of «economic sustainability of the enterprise». Attention is focused on the key determinant of sustainability. Critical analysis of the main provisions of each identified approach.

Ключові слова: економічна стійкість, підхід, ресурси, система, адаптація, динамічна рівновага, розвиток.

Keywords: economic stability, approach, resources, system, adaptation, dynamic balance, development.

Постановка проблеми. Функціонування сучасного бізнесу відбувається в умовах динамічного навколишнього оточення, для якого характерним є високий рівень тур-

© Пономаренко Т.В., 2014